

17. KUINKA MINÄSTÄ TULI ONGELMA

"Minä" ja "itse" ovat tällä hetkellä suosittuja sanoja sekä arkikielessä että tutkimuksessa. Erilaisissa oppaissa meitä kehoitetaan löytämään itsemme, tuntemaan itsemme, tiedostamaan itsemme, toteuttamaan itseämme. Puhutaan paljon myös identiteetikriisistä, jonka ytimenä on kokemus siitä, että minä ei ole niin pysyvä tai ehyt kuin sen tulisi olla. Onko ihminen aina pohtinut minäänsä? "Ei", vastaa **Roy Baumeister**.

Baumeisterin aineisto perustuu Amerikan, Englannin ja Ranskan kirjallisuuteen ja kirjallisuuden historiaan. Tarkastelu sisältää kolme minään liittyvää teemaa: itsetuntemuksen ja itsemäärittelyn, itsensä toteuttamisen sekä minän ja yhteiskunnan suhteen. Tarkastelujakso kattaa noin tuhannen vuoden ajanjakson.

Itsetuntemus

Ensivaikutelma filosofisesta ja teologisesta kirjallisuudesta on se, että minä on aina ollut esillä, mutta tarkempi analyysi osoittaa, että minästä tuli ongelma vasta paljon myöhemmin. Vaikka kehotus "tunne itsesi" esiintyy jo antiikin Kreikan filosofiassa, se ei todennäköisesti merkinnyt samaa kuin nykyään. Se merkitsi tietoisuutta velvollisuuksien täyttämistä. Tämän vuosituhannen alusta aina vuosituhannen puoliväliin asti korostuu **kaiken elollisen ykseys**. Yksilöllisiä aineksia ei kirjallisuudessa esiinny, vaan kaiken keskipisteenä on ihmiskunnan pelastus yhteisönä, kollektiivina. Vaikka yksilöllinen pelastus esiintyy teemana noin 1100-luvulta alkaen, se ei näytä merkitsevän sielun tai minän analyysiä.

Keskiajalla aina 1500-luvulle asti introspektio, oman minän tutkistelu, oli harvinaista. Tuon ajan kirjoituksista ei juuri löydy tällaista materiaalia. Elämäkertojakin on tarjolla vasta 1500-luvulta alkaen. Ajan yleisestä suunnasta poikkeaa 1300-luvulla elänyt Francesco Petrarca, jolla esiintyi minään liittyviä kirjoituksia. Niissä Petrarca vertailee omaa itseään sen ajan ihanteisiin eikä analysoi itseään yksilönä. Petrarca on silti edelläkävijä minätietoisuuden kehittämisessä. Keskiajan loppupuolella yksilön erillisyyden muista ihmisistä nousee teemana esiin.

Uuden ajan alkupuolella tapahtuu merkittäviä muutoksia minän hahmottamisessa. Muutoksista ensimmäinen liittyy ulkoisen ja sisäisen eron tiedostamiseen. Ihminen voi pettää tai harhauttaa muita ulkokuorellaan, ulkoisella esiintymisellään. Jossakin "takana" tai "sisällä" onkin jotakin aivan muuta. William Shakespeare kuvasi herkullisella tavalla näytelmissään ihmisten oikkuja, harhoja ja petoksia. Jo ennen häntä Niccolo Machiavelli analysoi psykologisesti vallankäyttöä. Teatteri kohosi uuteen kukoistukseen Englannissa ja Ranskassa. Ihmisiä viehättivät ne roolihahmot, joita he näkivät näytelmissä. Näyttämölle astuivat petturit ja konnat, jotka yleisö tunnisti, mutta joita näytelmän muut henkilöt eivät huomanneet ennen kuin oli liian myöhäistä.

Näin oli otettu merkittävä askel uuden psykologian suuntaan. Oikeastaan psykologian synty on tässä, jos se jotenkin halutaan ajoittaa. Ulkokuori voi pettää. Ulkoinen esiintyminen ja sisäinen minä eivät aina vastaa toisiaan. Sisäinen minä on kätkössä ulkoisen minän takana. Aluksi mielenkiinto kohdistuu muiden minään, ei niinkään omaan. Ihmisiä kiinnostaa se, mitä muiden ihmisten sisällä liikkuu. Ulkokuoren läpäiseminen vaatii taitoa. Petos oli mahdollista. Avoimuuden, rehellisyyden ja vilpittömyyden arvostus kohosi. Nämä teemat ovat vahvasti esillä ajan kirjallisuudessa. Myös omaan itseensä kohdistuva introspektio lisääntyy, mutta sitä pidetään helppona ja yksinkertaisena.

Kuka tahansa pääsee selville omasta minästään. Toisen minästä on paljon vaikeampi saada selvää.

Uskonpuhdistus murtaa kollektiivista pelastustulkintaa. Erityisesti Jean Calvinin predestinaatio-oppi suuntaa huomiota oman minän arviointiin. Predestinaatio-opin mukaanhan ihmisen pelastus tai kadotus on ennalta määrätty. Calvinin mukaan kukaan ei voi varmuudella tietää, kumpaan ryhmään hän kuuluu, eikä sitä tule edes pohtia, vaan jokaisen uskovan tulee elää kuin olisi pelastettu. Tätä ohjetta ei oteta varteen, vaan Calvinin seuraajille, erityisesti Amerikkaan muuttaneille puritaaneille, oppi tiesi jatkuvaa oman tilan arviointia. Olenko minä pelastettu vai en? Paine itsetutkisteluun kasvoi puritaanien ja kalvinistien keskuudessa. Petoskin oli mahdollinen. Voi pettää sekä muita että itseään. Voi olla olevinaan pelastettu, vaikka sisäiset epäilykset koko ajan vaivasivatkin.

Romantiikan aika 1800-luvun taitteessa kohotti yksilön asemaa. Ihmisellä saa olla omia yksilöllisiä tavoitteita, joita hän voi toteuttaa ympäristön vastustuksesta huolimatta. Jokaisella on oma velvollisuutensa täytettävänä. Samalla kun minä nousee esille, sen ala laajenee ja sen ymmärtäminen koetaan vaikeammaksi. Piilossa tai kätkössä olevaa aluetta onkin enemmän kuin on kuviteltu. Kun sosiaalinen asema ja roolit olivat ennen hallitsevia, nousee nyt esiin **persoonallisuuden** käsite. Sillä ymmärretään henkilön ainutkertaisia ominaisuuksia ja kokemuksia.

Viktoriaaninen aika (1800-luvun loppu) tuo esille uuden tulkinnan. Minä voi paljastua jopa silloin, kun sen haluaisi peittää. Se tunkee esiin yksilön ulkonaisen esiintymisen takaa. Näin tulevat ymmärrettäviksi ajan tiukat moraaliset vaatimukset. Tiukat moraalinormit vaativat itsetutkistelua ja synnyttävät kaksinaismoraalia. Pienetkin lipsahdukset voidaan tulkita osoitukseksi siitä, että paheet ovat saamassa otetta. Minää voidaan suojella yksinkertaisella, peittävällä vaatetuksella. Naisten on hyvä peittää kasvonsa päivänvarjoilla tai jopa pysytellä kotona, etteivät paljasta itseään, salattuja intohimojaan.

Ajalle ominaiset piirteet tekevät Sherlock Holmesin suosion ymmärrettäväksi. Hänhän kykeni paljastamaan ihmisen todellisen minän uskomattoman pienten vihjeiden avulla. Tässä hän - tai oikeastaan hänen "isänsä" Arthur Conan Doyle - on **Freudin** edeltäjä. Viktoriaaninen aika edellytti, jopa vaati itsetpetosta. Jotta oman itsekunnioituksensa saattoi säilyttää, oli minän pakko jättää jotakin huomaamatta. Aika oli siis Freudille mitä otollisin. Hänen tehtävänsä oli murtaa itsetyytyväisyys ja kaksinaismoraali. "Petos tihkuu joka huokosesta" oli Freudin tulkinta tuon ajan ihmisistä. Freudin jälkeen ei ole enää helppo uskoa siihen, että ihminen todella voisi tuntea itsensä.

Olemme näin jo tällä vuosisadalla. Minään liittyvät kysymykset nousevat yhä vahvemmin esiin. Tätä edistää yhtenäiskulttuurien mureneminen länsimaissa. Ihmiset joutuvat pohtimaan ja kyselemään, mihin lopulta tulisi uskoa. Vanhemmat kokevat lasten kasvatuksen tietoisena tehtävänä ja edistävät heidän yksilöllisyyttään. Laaja psykologinen kirjallisuus ohjaa ihmistä tarkkailemaan ja analysoimaan itseään.

Itsensä toteuttaminen

Baumeisterin mukaan itsensä toteuttamiseen liittyy kolme ongelmaa. Ensimmäkin on oltava käsitys siitä, mihin suuntaan tai tavoitteisiin tulee pyrkiä. Toiseksi on tiedettävä, kuinka nuo tavoitteet voidaan toteuttaa. Kolmanneksi on oltava vastaus siihen,

kuinka kestetään ne pettymykset, joita väkisin joudutaan kohtaamaan silloin, kun jotakin tavoitellaan.

Keskiajan kristillisuus ratkaisee nuo ongelmat. Kaikkien yhteinen tavoite on pelastus, jonka voi kollektiivisesti saavuttaa kirkon jäsenenä. Tavoitteeseen päästään noudattamalla kirkon antamia velvollisuuksia ja rituaaleja. Nämä velvollisuudet ovat kohtuullisia, ja useimpien on mahdollista noudattaa niitä. Vielä parempi keino on hakeutua luostariin, jossa pelastuksen saavuttaminen on vielä helpompaa. Sen takaa elämän täydellinen ohjelmointi. Myöhemmin korostetaan hyveiden merkitystä. Nämä hyveet takaavat pelastuksen. Turhautumien ja pettymysten tulkinta on yksinkertainen. Pelastus on tuonpuoleinen asia. Tässä ajassa vaivat, murheet ja kärsimys ovat ihmisen osa. Ne kuuluvat olennaisena osana elämään. Mitään muuta ei pidä odottaakaan.

Tämä näkemys hallitsi länsimaista ajattelua keskiajalla. Aateliston piirissä esiintyi ajoittain pyrkimystä maalliseen itsensä toteuttamiseen, josta ns. ritarioromantiikka on hyvä esimerkki. Ritarillisuus sisälsi kaksi hyvettä, kunnian ja rakkauden. Miehen haaveena oli olla paras taistelija - mitä kunnia käytännössä merkitsi - ja voittaa kaunis linnanheito omakseen. Arkisessa elämässä nämä haaveet eivät juuri näkyneet. Elämä kaikissa kansankerroksissa oli karkean realismin sävyttämää. Elämässä ei yleensä pyritty mihinkään vaan oltiin, elettiin ja kärsittiin. Jokaisella oli oma paikkansa, josta oli turha kuvitella lähtevänsä tai pääsevänsä johonkin.

Nykyisin rakkaus on monille tärkein itsensä toteuttamisen alue, kun taas aikaisemmin rakkautta ja intohimoa on yleensä naurettu ja pilkattu. Sitä pidettiin huvittavana. Saavuttamaton rakkaus ei ollut aivan tuntematon asia, mutta sen merkitys jäi vähäiseksi. Yleensä avioliitot olivat vanhempien järjestämiä, eikä niissä ollut romantiikalle sijaa.

Lasten kasvatuksessa muutos näkyy uuden ajan mukana siinä, että lapset eivät enää ole elimellinen osa elämän kokonaisuutta, vaan heissä on arvaamattomia mahdollisuuksia. Lapset ovat olentoja, jotka voivat kehittyä sekä hyvään että pahaan suuntaan. Vanhempien tehtävä on pitää huolta siitä, että lapset kehittyvät hyvään suuntaan. Kasvatuksen ensisijainen tehtävä on pitää lapset kurissa. Pienetkin pahuuden merkit on torjuttava. Pahaa karkotettiin kovilla menetelmillä, jopa pieksemällä lapsia.

Valistuksen ja romantiikan aika nostaa epäilykset esiin. Kirkon valmiit vastaukset eivät enää tyydytä. Epäilyä alkaa esiintyä etenkin älymystön keskuudessa. Vaikka ulkokuori, kirkon tukemat normit, ulkonaisesti säilyvätkin, sisus alkaa pettää ja lahota. Älymystön edustajat haluavat toteuttaa itseään. Sosiaalinen asema ei enää ole yhtä vakaa kuin ennen, vaan valinnan mahdollisuudet lisääntyvät koko ajan. Sosiaalinen liikkuvuus on noihin aikoihin asti käytännössä mahdotonta. Vain lähtemällä pois tutusta ympäristöstä on mahdollista murtaa ennalta määrättyjä rooleja. Paneutuminen tieteisiin tai taiteisiin on ensimmäinen selvä kanava toteuttaa itseään maallisessa mielessä.

Työ ja rakkaus ovat ne kanavat, joihin itsensä toteuttaminen ohjautuu. Suhde työhön muuttuu uskonpuhdistuksen mukana. Arkinen työ on sekä Lutherin että Calvinin mukaan parempaa jumalanpalvelusta kuin rituaalit ja menot. Tehdessään työnsä hyvin ihminen toteuttaa itseään. Työn laatu ei ole tärkeä, vaan mikä tahansa rehellinen työ on arvokasta. Vaikka työ oli kovaa, sen merkitystä ei asetettu kyseenalaiseksi.

Työn luonteen kehitys ei ole ollut suotuisa tällä vuosisadalla. Näkyvissä on kolme kielteistä kehityssuuntaa. Työn tekijän ja asiakkaan suhde on muuttunut

persoonattomaksi. Aikaisemmin oli tavallista, että suutari tuli taloon tekemään kenkiä. Hän oli koko ajan läsnä työtä tehdessään, otti mittoja, kokeili ja tuli samalla tutuksi. Nyt on mentävä itsepalvelumyymälään, jossa asiakas itse valitsee kengät ja maksaa. Pian ostoksensa voi tehdä näkemättä yhtään myyjää tai kassaa. Yhteys työn tekijään on persoonaton ja etäinen.

Työn antama sisäinen tyydytys vähenee. Työ on jotakin, jolla voidaan saada rahaa, menestystä ja vaikutusvaltaa. Se ei ole arvo sinänsä. Ihmiset kilpailevat keskenään, eivät itsensä kanssa. Työn hedelmä, kulutus, tulee tärkeäksi. Työn tulos ei ole tärkeä, vaan se, mitä siitä saadulla palkalla voi saada.

Kolmanneksi työnjako ja toisto muuttavat työtä. Ne vähentävät työn merkityksen kokemista. Työn tekijä ei näe työnsä lopputulosta, ellei hän osta sitä kaupasta. Voiko työntekijä tuntea aitoa ylpeyttä työstä, joka on epämääräinen suuren kokonaisuuden osa?

Työn arvo sinänsä, sen antama sisäinen motivaatio, on vähentynyt. Työtä tehdään ulkoisen motivaation varassa.

Rakkaus on tärkeä tyydytyksen lähde. Jos ihmisellä ei ole ketään, jota hän voi rakastaa, hän ei ole kyennyt toteuttamaan itseään. Suuri ongelma on intohimon ja muiden voimakkaiden tunteiden kestättömyys. Kuvaus "he elivät onnellisina elämänsä loppuun asti" paljastuu toiveajatteluksi.

Keskiajan ratkaisu itsensä toteuttamiseen tuntuu näennäiseltä, kahlitsevalta tai elämäntieteiseltä, mutta se oli toimiva ratkaisu. Pyrkimys itsensä toteuttamiseen vie ojasta allikkoon. Emme tiedä, mitä mahdollisuuksiemme ovat; emme tiedä, mitä keinoja pitäisi käyttää; emmekä tiedä, miten jaksamme kestää ne pettymykset, joita meille tulee. On kuin meidät pakotettaisiin kiipeämään näkymättömiä tikkaita johonkin tuntemattomaan avaruuslaivaan. Kun lopulta pääsemme perille, siellä ei olekaan mitään. Koko laiva on tyhjä. Pettymykset suuntaavat katset yhteiskuntaan. Estääkö se meitä toteuttamasta itseämme?

Yksilön ja yhteiskunnan suhde

Keskiajan ajattelun mukaan kaikki oli hyvin niin kuin oli. Parempaa tai huonompaa ei ollut tulossa. Yhteiskunta nähtiin harmonisena, hallitsijat hallitsivat, alamaiset tottelivat. Kaikilla oli oma tehtävänsä. Kaikkia tarvittiin. Vallitsevan järjestyksen muutokset olivat aina kielteisiä. Poliittisen järjestelmän muutokseen tähtäävä toiminta alkoi vasta 1700-luvulla.

Tuon ajan ihminen oli aina jonkin yhteisön osa. Yhteisön ulkopuolella ei oikeastaan ollut elämää. Karkotus merkitsi usein jopa kuolemaa. Minä oli yhtä kuin asema ja rooli tiettyssä yhteisössä. Keskiajan lopussa liikkuvuus lisääntyi. Porvariston asema vankistui, ja varsinkin rikkaat saivat arvostusta. Rikas porvari saattoi naida aatelisten. Yhteisön siteet löystyivät. Ihminen oli arvokas yksilönä. Yksilöityminen liittyi yksityisyyteen. Yksityisyys oli aivan uusi asia. Vielä viime vuosisadalla oli harvinaista, että ihminen eli yksin tai että hänellä oli oma huone. Ihmiset asuivat ahtaasti. Kaikkialla oli aina ihmisiä. Uusi arkkitehtuuri teki yksityisyyden mahdolliseksi.

Yksilön "keksiminen" aiheuttaa yksilön ja yhteiskunnan välisiä ristiriitoja. Jos uskon, että olen ainutkertainen ja arvokas yksilö, odotan, että yhteiskunta tukee minua. Keskiajan ihmiselle Ranskan vallankumouksen periaate "kaikki ihmiset on luotu tasa-arvoisiksi" olisi ollut käsittämätön. Tuo Yhdysvaltain itsenäisyyden julistukseen otettu periaate on nyt itsestään selvä. Tämä julistus edellyttää yhteiskunnallisten ongelmien tiedostamista. Aluksi usko kehitykseen on luja. Kun ihmiset yhdessä saavat päättää asioistaan, on tulos hyvä. "Jokaisella on oikeus onneen", jatkaa Yhdysvaltain itsenäisyyden julistus.

Kun ihmisen epäonnistumiset ja menetykset olivat olleet joko elämään kuuluvina tosiasioita tai hänen itsensä aiheuttamia, alkoi 1700-luvulla esiintyä näkemyksiä, joiden mukaan yhteiskunta oli paha ja turmeli ihmisen. Jos ihminen saisi kasvaa vapaasti ilman kahleita, hänestä tulisi hyvä (Rousseau). Seuraavan vuosisadan kirjallisuus kuvaa yksilön ristiriitaista suhdetta yhteiskuntaan. Jotta yksilö voisi toteuttaa itseään, hänen on oltava luja ja vapauduttava menneisyyden kahleista.

Romantiikan aikana esiintyi useita utopiakirjailijoita. He kuvaavat keinoja, joilla ihminen voi toteuttaa itseään huolimatta yhteiskunnan kahleista. Muutoksia ei ollut helppo saada aikaan. Uudistukset jäivät puolinaisiksi. Optimismi vaihtuu pessimismiksi. Ainut vaihtoehto oli paeta yhteiskunnasta jonnekin, missä voi elää kaikessa rauhassa ilman, että kukaan puuttuu asioihin (Thoreau: *Elämää metsässä*). Yhteiskunta on välttämätön ja väistämätön paha, josta on joko paettava kauas tai vetäydyttävä yksityisyyteen perheen tai läheisten pariin.

Tämän vuosisadan alussa yhteiskunnan ja yksilön suhde kuvataan synkin värein. Ihminen vieraantuu yhteiskunnan monimutkaisessa koneistossa. Hänellä ei ole mitään mahdollisuuksia vaikuttaa asioihin. Ihmisen on mahdotonta toteuttaa itseään. Hän on täysin avuton. Tämä pessimistinen asenne voi aiheuttaa täydellistä alistumista. Ihmisen on paras mukautua, koska muuten hän ei selviydy. Mitään pakopaikkoja ei enää ole. Hän voi heittäytyä anarkistiksi tai terroristiksi, jolloin hän pitää velvollisuutenaan tuhota kaikkea sitä, mikä edustaa järjestynyttä yhteiskuntaa. Tai sitten hän voi toteuttaa häikäilemättä omia tarpeitaan.

Nykyajan ihmiselle on ominaista alistuva hedonismi, joka tarkoittaa sitä, että usko muutokseen on mennyt. Ihmisen on paras pitää huolta vain itsestään.

Minän määrittely

Baumeisterin mukaan yksilön minä tai identiteetti voi olla kolmenlaista. Sen luonne voi olla **sidottu**, **hankittu** tai **valittu**. Sidottuna minä on se asema tai rooli, joka yksilöllä on yhteisön ja perheen jäsenenä. Identiteetti ei ole täysin muuttumaton, koska tietyt merkittävät tapahtumat voivat muuttaa asemaa. Kun nainen synnyttää lapsen - pojan - hänen asemansa muuttuu traditionaalisissa yhteisöissä. Hankittu identiteetti perustuu yksilön suorituksiin. Esimerkiksi voimakkuus tai taitavuus saattavat muuttaa yksilön asemaa yhteisössä. Koulutus on paras tapa hankkia uusi asema. Koulutuksen arvo lisääntyy koko ajan.

Tällä vuosisadalla identiteetin valitseminen on tullut mahdolliseksi. Valinta ei koskaan ole vapaa sanan varsinaisessa tai ehdottomassa merkityksessä, mutta vaihtoehtoja on kuitenkin nykyään paljon enemmän kuin aikaisemmin. Valintojen mahdollisuus synnyttää ns. murrosiän käsitteen. Kun yksilön identiteetti oli sidottu, ei häneltä kysyty, mitä hän haluaisi aikuisena tehdä. Kysymys oli hänelle itselleenkin outo. Oli luonnollista, että

hänenstä isänsä tavoin tulee suutari tai maanviljelijä. Identiteettiongelmat syntyvät valintojen mukana. Kun erilaisten valintojen seurauksista ei ole tietoa ja kun tiedot omista edellytyksistä ovat puutteellisia, omaan minään liittyvä ahdistus kasvaa.

Yhteenveto

Itsetuntemuksen saavuttaminen nähdään yhä vaikeampana. Oma minä jää aina arvoitukseksi. Ihminen pettää sekä itseään että muita. Säilyttääksensä itseään minä kehittää suoja mekanismeja, joiden vuoksi omien tekojen arviointi ja tulkinta ovat monin tavoin harhaisia.

Monien psykologisten teorioiden lähtökohta on, että ihminen pyrkii toteuttamaan itseään. Nuo teoriat kuvaavat havainnollisesti niitä mahdollisuuksia, joita ihmisellä on, mutta ne eivät anna paljoakaan vihjeitä siitä, miten toteuttaminen onnistuu. Mitä ihmisen tulisi tehdä toteuttaakseen itseään? Suurin osa ihmisistä epäonnistuu yrityksissään. Koemme jatkuvia turhautumia toteuttaessamme itseämme.

Yksilön suhde yhteiskuntaan on vähitellen edennyt harmonisesta ristiriitaiseen, jopa vieraantuneeseen. Yksilöä ja yhteiskuntaa on vaikea sovittaa yhteen. Yksilö tuntuu aina joutuvan alistetuksi.

Kehitys yksilön itsemäärittelyssä, identiteetissä, on kulkenut koko ajan suurempaa avoimuutta kohden. Identiteetin selkeys on hävinnyt, mutta samalla valintojen mahdollisuus on kasvanut.

Minästä on vähitellen tullut ihmiselle ongelma.

Suomalainen ahdistus

Juha Siltalan laaja tutkimus suomalaisesta ahdistuksesta perustuu psykoanalyttiseen viitekehykseen. Siltalan tulkinnan mukaan "kansanihmiset tulivat tietoisiksi kadotuksen tai pelastuksen mahdollisuudesta 1700-luvun lopulta lähtien ja alkoivat kamppailla yksilöllisesti kohtalostaan. Kysymys oli perimmäältään siitä, mitä ihmisen olisi tehtävä saadakseen elää. Yhteiskunnallinen muutos pakotti lunastamaan olemassaolon oikeuden yksilöllisesti, kun se aiemmin oli saatu tai menetetty yhteisön, suvun, säädyn ja seurakunnan jäsenenä."

Kuvaus muistuttaa Baumeisterin tulkintaa, jossa muutos tosin nähdään väistämättömänä seurauksena yhteisöllisyyden murtumisesta. Tuon kehityksen "takana" ei ole mitään yksilönkehityksen lainalaisuutta.

Siltala tulkitsee muutoksen yksilökehityksen avulla. "Ihmiset ovat tähänastisessa historiassa useammin jääneet psyykkiseltä syntymältään puolitiehen kuin yksilöityneet loppuun saakka." Kova elämä on vaatinut samastumaan vanhempiin. Todellista eriytymistä tai yksilöitymistä ei ole tapahtunut. Lapsen on ollut pakko seurata vanhempiensa mallia ja pitää siitä kiinni. Muu ei ollut mahdollista. Tässä mallissa yksilöityminen nähdään ihanteena, jota kohden kehityksen on kuljettava.

Toisaalta ihminen tarvitsee suoja ahdistusta vastaan, koska hän haluaa lapsenomaisen turvallisen tilan säilyvän ikuisesti. Toisaalta hän haluaa olla itsenäinen ja riippumaton. Irtautuminen on mahdollista tukea antavien yhteisöjen tuella. Kun paine ahdistavaan

itsenäisyyteen muodostuu liian suureksi, ihminen voi saada tukea uskonnollisilta tai poliittisilta liikkeiltä.

Sekä materiaallinen että psykologinen tulkinta ovat molemmat mahdollisia. Vaurastuminen ja sen mukanaan tuomat poliittiset, taloudelliset ja sosiaaliset mahdollisuudet saavat aikaan omaan minään kohdistuvaa pohdintaa. Turvallinen, muuttumaton maailma alkaa horjua sekä taloudellisten että henkisten muutosten vuoksi. Kirjapainotaidon merkitys muutosten vauhdittajana on suuri. Sekä luettava materiaali että lukemisen taito lisääntyvät nopeasti. Siirrytään todellakin uuteen aikaan.

Yksilöitymistä korostava psykoanalyttinen tulkinta korostaa kehityksen psykologista puolta. Sen etuna on tulkintakäsitteistön joustavuus ja venyvyys kaikkiin mahdollisiin suuntiin. Psykoanalyysi ei ole neutraalia tulkintaa. Siihen sisältyy voimakas yksilöllisyyden arvostus. Freud edustaa viimeistä iskua yhteisöllisyydelle. Hänen terapiansa malli näkee yhteisön, erityisesti vanhemmat, tuhoavana voimana. Terapiatilanteestakin tulee potilaan ja terapeutin välinen salaliitto, johon muilla ei ole asiaa. Yksilön kehitys nähdään eriytymisenä ja yksilöitymisenä. "Taantumista", jotakin kielteistä, edustaa paluu yhteisöön ja riippuvuuteen. Tämä edustaa tietenkin länsimaista tulkintaa ja on täysin vieras yhteisöllisten kulttuurien edustajille. Länsimainen kulttuuri todellakin "yksilöittää" ihmisen, voittaa sillä paljon, mutta maksaa siitä samalla kovan hinnan.

Tietenkin on luontevaa sanoa, että lapsi on aluksi yhtä äitinsä kanssa ja vähitellen irtoaa hänestä ja tulee yhä itsenäisemmäksi. Kysymys on siitä, mihin saakka tällainen eriytyminen tai irtautuminen on lapselle hyväksi. Länsimaisen käsityksen mukaan irtautumisen tulee olla täydellistä. Suurin osa kulttuureista edustaa toisenlaista näkemystä. Lasten riippumattomuuden seuraukset näkyvät siinä, että he uskaltavat arvioida kriittisesti vanhempiensa elämäntyyliä. Eriytyminen, riippumattomuus ja itsenäisyys suosivat uuden luomista, uusia aatteita, uusia keksintöjä. Kääntöpuoli on kaikenlaisen normien rikkomisen lisääntyminen.

Uuden ajan murtuminen nosti Suomen talonpoikain ja keskiluokan piirissä esiin minätietoisuuden ja minätietoisuus puolestaan ahdistuksen omasta kohtalosta. Ahdistus kanavoitui herätysliikkeitten kautta. Ne tarjosivat mahdollisuuden ahdistuksen hoitamiseen.

Vaikka vierastan psykoanalyttistä käsitteistöä, voin yhtyä siihen Siltalan näkemykseen, että "kehitysoptimistinen ihmiskäsitys, jollainen minäpsykologiseen psykoanalyysiin sisältyy, saattaa arkipäiväiseksi onnellisuusvaatimukseksi kohotettuna toimia vapauttavaa tarkoitustaan vastaan". Uskonnon kahleista vapautettu ihminen joutuukin syyttämään vain itseään epäonnistumisistaan. Kärsimyksen äärellä hän on avuton. Herätysliikkeet julistivat armon sanomaa langenneelle ja epäonnistuneelle ihmiselle.

Baumeisterin tulkinnan arviota

Baumeisterin tulkinta tuntuu vakuuttavalta. Minä on nykyajan ihmiselle ongelma. Sitä osoittaa sekin, että aikaisemmat vuosisadat eivät tunteneet ammatteja, joiden tehtävänä olisi ollut minän tukeminen. Tällä hetkellä tuhannet ammatti-ihmiset tarjoavat psykologista hoitoa ja apua.

Miten ihmiset aikaisemmin kokivat elämänsä ja oman itsensä? Onko Baumeisterin tulkinta liian yksioikoinen? Jospa ihmiset ovat aina pohtineet minäänsä, mutta eivät voineet tai halunneet puhua siitä? Kolme asiaa vaikeutti oman minän pohtimista. Yksityisyyden puuttuminen, jatkuva yhteys toisiin ihmisiin, vähentää minätietoisuutta. Toiseksi minän pohdintaan käytettävissä olevaa aikaa oli vähän. Arkinen aherrus vei suurimman osan ajasta. "Omaa" aikaa ei juuri ollut. Vapaa-aikakin oli yhteisöllistä. Kolmanneksi minän analyysiin tarvittava kieli oli kehittymätön. Psykologia kehittyy minäkielen tulkiksi ja luo tarvittavan kielen.

Kun ihmisten elinympäristöt ovat yhteisöllisiä, ei roolien esittämiselle ole tarvetta eikä mahdollisuuksiakaan. Minä on niin sidottu ja pysyvä, ettei siihen kiinnitetä huomiota. Vasta kun ihmisen liikkuvuus lisääntyy, hänellä voi olla erilaisia rooleja. Ihminen voi koetella rajojaan. Samalla hän alkaa pohtia omaa minäänsä. Yhteisöllisessä kulttuurissa ei ollut tarvetta peittää tunteita, hillitä minää, koska kaikki sen tunsivat.

Gary Cooper ja Clint Eastwood ovat yksilökeskeisen kulttuurin tuotteita. He tulkitsevat näyttelijöinä omaa aikaansa. Heidän kasvoiltaan ei voida lukea paljon. Cooperin kasvoilta sentään jotakin, mutta Eastwoodin kasvoilta ei mitään. Tunteettomuus on heidän aseensa. Heidän vastustajansa paljastavat tunteensa ja samalla omat heikkoutensa. Se merkitsee heidän tuhoaan.

Minätietoisuuden synty on yhteydessä siihen kieleen, jota minän kuvauksessa käytetään (Harré). Monissa kielissä on paljon kehittyneempi pronomien järjestelmä kuin Suomen kielessä. Suomen kielen neutraalius on englannin kielen tavoin suuri, joskin aikaisemmin on käytetty yksikön kolmatta persoonaa ja teitittelyä kunnioittavan suhtautumisen osoituksena. Suomen kielen erikoisuus on yhteinen pronomini "hän" sekä miehelle että naiselle.

Eskimoiden kielessä henkilöihin viitataan liitteillä -ik ja -tok, joista edellinen viittaa puhujaan, jälkimmäinen toiseen henkilöön tai ryhmään. Kun eskimo haluaa sanoa "olen nälkäinen" hän sanoo "nälkä on tässä nyt". Minällä ei ilmeisesti ole tuossa kulttuurissa sitä merkitystä kuin yleensä länsimaisissa kulttuureissa. Onko tätä tukevia havaintoja? Eskimot näyttävät viihtyvän ryhmässä. Yksinään he ovat lähes tunteettomia, eivät iloisia eivätkä masentuneita. On kuin he heräisivät elämään ollessaan toisten seurassa. Perhe on kaiken keskipiste. Yksilöllisiä ratkaisuja on vähän. Myös heidän taidekäsityksensä kuvaa tätä minän taustallaoloa. Heidän luomuksensa eivät ole minän luomuksia, vaan he ikään kuin vapauttavat jonkin materiaalissa olevan olennon esille.

Japanilaisessa kulttuurissa on runsaasti erilaisia pronomineja, jotka riippuvat vuorovaikutuksen laadusta. Niitä on liki mahdotonta kääntää muille kielille. Käytössä on ainakin yhdeksän erilaista minää kuvaavaa sanaa. Sanojen käyttö riippuu siitä, olenko mies vai nainen ja puhunko miehelle vai naiselle ja onko henkilö, jolle puhun, minuun nähden asemaltaan ylempi vai alempi. Minä on ikään kuin olemassa vain tietyissä vuorovaikutussuhteissa, ei erillisenä. Merkitseekö tämä jotakin japanilaisen minän kannalta? Voisimme kielen perusteella olettaa, että japanilainen minä olisi avoimempi, riippuvampi ja herkempi sosiaalisille suhteille kuin länsimaisissa kulttuureissa. Jo arkihavaintojen mukaan japanilaiset edustavat yhteisöllistä kulttuuria meihin verrattuna. He ilmeisesti eivät tulkitse vuorovaikutuksiaan yhtä vahvasti yhden keskuksen - minän - kautta kuten me, vaan heillä on luontevasti erilaisia rooleja, jotka eivät kosketa toisiaan (työ, koti, harrastukset).

Näin Baumeisterin näkemys tuntuu luontevalta. Minän hahmottamisen ja tulkitsemisen kieli tuntuu olevan yhteydessä kulttuuriin, erityisesti sen kieleen.

Raamattua tunteva saattaa tulla toisiin ajatuksiin. Raamatun ajan ihmiset ovat meille hyvin läheisiä. Heidän ongelmansa tuntuvat hyvin samanlaisilta kuin meidän. Miten minä tulee esiin Raamatussa? Ensimmäisenä tulevat mieleen **Job** ja **Paavali**. Eikö kumpikin käytä kieltä, jota sopii sanoa minästä tietoisiksi? Job kuvaa tuskaansa hyvin koskettavasti ja näyttää tiedostavan ylimielisyytensä. Myös Sananlaskuissa on paljon sellaista, mikä näyttää osoittavan tietoisuutta minästä. Esim. kehoitus "älä ole viisas omissa silmissäsi" (Sananlaskut 3:7) tuntuu vaativan syvällistä itsetuntemusta.

Paavali kirjoittaa: "Luonnollinen ihminen ei ota vastaan sitä, mikä Jumalan Hengen on; sillä se on hänelle hullutus, eikä hän voi sitä ymmärtää, koska se on tutkisteltava hengellisesti. Hengellinen ihminen sitä vastoin tutkistelee kaiken, mutta häntä itseään ei kukaan kykene tutkistelemaan." (1 Kor. 2:14, 15) "Älköön kukaan pettäkö itseään. Jos joku teidän joukossanne luulee olevansa viisas tässä maailmassa, tulkoon hän tyhmäksi, että hänestä tulisi viisas." (1 Kor. 3:18) "Sillä hänen [Paavalin] kirjeensä ovat, sanotaan, kyllä mahtavat ja pontevat, mutta ruumiillisesti läsnäollessaan hän on heikko, eikä hänen puheensa ole minkään arvoista." (2 Kor. 10:10) "Mutta minä en katso itseäni missään suhteessa noita isoisia apostoleja huonommaksi. Jos olenkin oppimaton puheessa, en kuitenkaan tiedossa; olemmehan tuoneet sen teille kaikin tavoin ilmi kaikissa asioissa. Koska niin monet kerskaavat lihan mukaan, niin kerskaan minäkin. Tehän hyvin suvaitsette mielettömiä, kun itse olette niin mieleviä. Kuka on heikko, etten minäkin olisi heikko? Kuka lankeaa, ettei se minua polttaisi? Jos minun kerskata täytyy, niin kerskaan heikkoudestani." (2 Kor. 11:5, 6, 18, 19, 29, 30) "Sillä minä en tunne omakseni sitä, mitä teen; sillä minä en toteuta sitä, mitä tahdon, vaan mitä minä vihaan, sitä minä teen. Sillä minä tiedän, ettei minussa, se on minun lihassani, asu mitään hyvää. Tahto minulla kyllä on, mutta voimaa hyvän toteuttamiseen ei; sillä sitä hyvää, mitä minä tahdon, minä en tee, vaan sitä pahaa, mitä en tahdo, minä teen." (Room. 7:15, 18, 19)

Paavalilla tuntuu olevan voimakas tietoisuus omasta minästään. Minä on vahvasti esillä hänen kirjoituksissaan. Hän puhuu myös yksilön vapaudesta. Hän taistelee perinnäissääntöjä vastaan, ja itse asiassa hän luopuu aikaisemmasta identiteetistään. Paavali on kaikkea muuta kuin yhteisönsä kahlitsema. Hän näkee epäaitojen roolien taakse. Hänen itsetiedostuksensa näyttää olevan hyvä, vaikka hän torjuukin itseensä kohdistuvan kritiikin.

Paavali ei ole yksin Raamatun miesten ja naisten joukossa. Yllä olevat tekstit tuntuvat olevan ristiriidassa Baumeisterin tulkinnan kanssa. Edustavatko Raamatussa kuvatut henkilöt ajattelua, joka oli täysin poikkeuksellista, vai onko niin, että minäkeskeisyydessä sittenkin on enemmän aaltoliikettä ja vaihtelua kuin mitä Baumeister tulkitsee?

Skitsofrenian arvoitus

Tukea Baumeisterin ajatuksille antavat **Torreyn** tutkimukset, jotka hän on kuvannut kirjassaan *Skitsofrenia ja sivilisaatio*. Torrey väittää tässä kirjassa, että skitsofrenia on historiassa uusi ilmiö. Sitä esiintyy vasta 1800-luvulta alkaen. Skitsofreniaa siinä mielessä kuin se nykyisin tunnetaan ei Torreyn mukaan ole aikaisemmin esiintynyt. Vaikka skitsofrenian kuva ei suinkaan ole yhtenäinen, siihen liittyy usein ajattelun harhoja, vainoharjoja, tunne-elämän hajanaisuutta tai latistumista, aistiharhoja ja eristäytymistä.

Väite voi tuntua oudolta, sillä onhan hulluuden kuvauksia runsaasti mm. Raamatussa. Samoin antiikin Kreikassa Hippokrates kuvasi monia hulluuden muotoja. Nämä esimerkit ovat Torreyn mukaan pääasiassa manian (voimakkaan raivo- tai kiihotustilan) ja masennuksen kuvauksia. Myös vainoharhoja esiintyy varhaisissa teksteissä, mutta ne eivät liity sillä tavoin oireyhtymäksi, joka on skitsofrenialle tunnusomaista. Mania ja masennus ovat ensisijaisesti tunnetason häiriöitä. Niihin ei yleensä liity ajattelun häiriöitä kuten skitsofreniaan.

Häiriöitten todellista luonnetta on tietenkin vaikea tavoittaa, koska vanhat kuvaukset ovat usein epämääräisiä ja puutteellisia. Voidaan esittää vastaväite, että skitsofreniaa ei ole voitu tunnistaakaan ennen kuin se tulkittiin oireyhtymäksi 1800-luvun alussa. Silti on merkillistä, että skitsofrenia on tällä hetkellä hyvin yleinen psyykinen häiriö kaikkialla, vaikka siitä ei varhaisia kuvauksia juuri olekaan. Se tuntuu oudosti putkahtavan esiin 1800-luvulla.

Vaikka Torrey itse etsii ilmiön selitystä biologisista tekijöistä, on tarjolla toinenkin tulkinta, joka perustuu juuri minäkeskeisyyteen. Kun minää ei ollut olemassa, se ei voinut hajotakaan. Mitä voimakkaammin minä tiedostetaan, sitä todennäköisempiä sen ongelmat ovat. Skitsofrenia on se hinta, joka on maksettava siitä, että elämä on muuttunut yhteisöllisestä minäkeskeiseksi.

Torreyn tulkintaa on mahdollista testata vertailemalla eri kehitysvaiheessa olevia kulttuureja. Kehittymättömissä (länsimaisesta näkökulmasta katsoen) maissa skitsofreniaa tulisi esiintyä vähän tai ei ollenkaan. Tällainen tutkimus on tehty 1970-luvulla WHO:n (1979) toimesta. Tutkimuksessa olivat mukana Kolumbia, Tšekkoslovakia, Tanska, Intia, Taiwan, Nigeria, Englanti, Yhdysvallat ja Neuvostoliitto. Tuon tutkimuksen mukaan skitsofreniaa esiintyi näissä kaikissa maissa. Samantapaisia tuloksia on saatu muissakin epidemiologisissa tutkimuksissa. Tosin skitsofrenian esiintymisen määrät vaihtelevat melkoisesti. Jopa kymmenkertaiset erot ovat mahdollisia.

Torrey on kirjassaan esittänyt lukuisia todisteita siitä, että skitsofreniaa on ns. primitiivisissä kulttuureissa viime vuosisadalla ja tämän vuosisadan alussa esiintynyt vain vähän tai ei ollenkaan. Vaikka tällaiset tiedot eivät aina ole kovin luotettavia, on niiden suunta sama: Lääkärit, tutkimusmatkailijat ja lähetyssaarnaajat ovat poikkeuksetta ihmetelleet sitä, että erilaisia psyykkisiä häiriöitä esiintyy perin vähän. Samaten on tutkimustuloksia, joiden mukaan skitsofrenian määrä lisääntyy sitä mukaa kuin traditionaalinen yhteisöllinen kulttuuri lisää kosketuksiaan länsimaiseen elämään.

Myös WHO:n tutkimuksessa on tuloksia, jotka osoittavat ainakin sen, että kroonistuminen on teollistuneissa länsimaissa selvästi yleisempää kuin kehitysmaissa. Kehitysmaissa skitsofreniaksi diagnosoitu häiriö paranee huomattavasti nopeammin ja täydellisemmin kuin länsimaissa. Johtopäätös on näin joko se, että skitsofrenia todellakin on uusi kulttuurin kehitykseen liittyvä ilmiö tai sitten se kehittyy kulttuurin myötä kokonaisvaltaisemmaksi ja vaikeammin hallittavaksi. Nykyaikaisen kulttuurin vaatimukset yksilölle ovat niin moninaisia, haastavia ja ristiriitaisia, että kaikki eivät näitä vaatimuksia kestä, vaan heidän minänsä häiriintyy, jopa hajoaa.

Minäkeskeisyyden vaarat

Paul Vitz näkee psykologiassa suuntauksia, jotka tekevät minästä palvonnan kohteen. Tällaisia tulkintoja esiintyy varsinkin eksistentiaalis-humanistisissa

lähestymistavoissa. Niissä ihminen nähdään luontaisesti hyvänä. Ihmisen mahdollisuudet ovat lähes rajattomia. Ihmisen tahto on vapaa; hän voi tehdä todellisia ratkaisuja, päättää omista asioistaan. Hän tosin voi luovuttaa tahtonsa muille ja alistua ympäristönsä paineisiin, mutta silloin hän on vaarassa menettää juuri sen osan itseään, joka hänessä on arvokkainta.

Koska ihminen voi löytää hyvää omasta sisimmästään, ei ole ihme, jos häntä kehoitetaan etsimään sisintään, tutustumaan itseensä, kokemaan itseään, toteuttamaan itseään, elämään tässä ja nyt. Tällaiset lähestymistavat naamioituvat tieteellisiksi, vaikka ne monessa suhteessa muistuttavat uskontoja. Niihin sisältyy arvoja ja uskomuksia ihmisen olemuksesta, ja ne antavat ohjeita siitä, miten ihmisen tulisi elää hyvää elämää. Nämä suunnat torjuvat Jumalan siinä mielessä kuin Jumala uskonnoissa yleensä ymmärretään, mutta niihin liittyy käsitteitä ja painotuksia, jotka ovat transsendentaalisia (tuonpuoleisia, ylimaallisia). Ihmisessä on jokin henkinen ulottuvuus, joka voi kohottaa hänet arkisen, maallisen tai tavanomaisen yläpuolelle. Jotkut nimittävät tätä ihmisen jumaluudeksi.

Vitz näkee tällaiset tulkinnat epärealistisina. Ihmisen ilmeinen pahuus lakaistaan maton alle. Tai sitten aggressiivisuus liitetään osaksi tuhoavia ympäristöjä tai yhteiskuntia. Mikään ei osoita, että ihminen voisi vapautua tuhoavista piirteistään. Ihmisen pahuus ei ole vain sotaa ja fyysistä väkivaltaa, vaan ilkeyttä, panettelua, kavaluutta, etuilua, alistamista, kostamista, rikkomista, oman edun tavoittelua. Pahuus on osa ihmisen luontoa. Yritykset tehdä ihmisestä hyvä tai "uusi" vievät vain ojasta allikkoon. Hyvän nimessä on tehty hirvittävän paljon paha.

Eksistentiaalisen tulkinnan mukaan ihminen kykenee tekemään valintoja, mutta koska maailma on mieletön, ei todellisia vaihtoehtoja ole. Ranskalaisen kirjailijan ja filosofin Camus'n mukaan ainoa todellinen valinta onkin siinä, tehdäkö itsemurha vai ei. Jos hyväksymme tämän tulkinnan, on vaikea ymmärtää, mistä valintojen perusta voisi löytyä. Mielettömässä maailmassa ei voi olla mitään perusteita valinnoille.

Minällä ei ole hallussaan mitään sellaista tietoa, joka oikeuttaisi edellä kuvatut tulkinnat. Se saa sisältönsä vuorovaikutuksessa ympäristöön. Eksistentiaalistien omat valinnat eivät näin jälkeinpäin arvioiden vakuuta. Heidegger tunsii sympatiaa kansallissosialismiin. Jaspers oli liberaali. Sartre oli kommunisti tai marxisti. Kierkegaard oli kuningasmielinen konservatiivi. Nietzsche taas on kokonaan oma lukunsa. Ihmisen sisällä ei ole mitään sellaisia totuuksia, jotka ohjaisivat häntä itsensä tai ympäristönsä kannalta hyvään suuntaan. Hän voi yhtä hyvin valita tuhoavan kuin rakentavan tien.

Kapitalistinen, kilpailuun perustuva kulttuuri tarjoaa hyvän perustan minäkeskeisyydelle. Taloudellinen kehitys ja yksilön menestys kulkevat käsi kädessä. Länsimaisessa kulttuurissa on paljon lapsenomaisia piirteitä, joista päällimmäisenä on kaikenlaisten auktoriteettien torjunta ja riippumattomuuden korostaminen. Samalla esiintyy sokeutta, joka estää näkemästä niitä uusia riippuvuuksia, jotka ihmistä kahlitsevat. Auktoriteettien hylkääminen ei yleensä vie vapauteen ja riippumattomuuteen, vaan jonkin uuden auktoriteetin alaisuuteen.

Minäkeskeisyys on kulutusyhteiskunnan tukipilari. Kulutusyhteiskunta taas puolestaan tukee minäkeskeisyyttä. Mainonta ja tavaroiden runsaus vaatii meitä tekemään ratkaisumme juuri nyt. Huomenna on jo liian myöhäistä. Tyydytä tarpeesi jo tänään. Huomenna on maailmanloppu tai, mikä yhtä kauheata, tätä korvaamatonta tavaraa ei enää ole saatavilla.

Me emme osta tuotteita, vaan mielikuvia, tunteita, elämäntyylejä. Kun ostat Coca Colaa, ostat samalla mielihyvää, riehakkuutta, vapautta, onnellisuutta - ja ennen muuta palan Amerikkaa, tuota luvattua maata, joka on luvannut ja antanut paljon, mutta myös pettänyt ja ottanut.

Ihmisen oikeus etsiä onnea on paikallistunut Amerikkaan. Aluksi onni ja työ kulkivat käsi kädessä. Sata vuotta sitten lähteneet tiesivät, että kova työ vie tavoitteeseen, mutta nyt me tyydymme mielikuviin. Me emme enää tee itsellemme Amerikkaa, vaan ostamme sen kaupasta; me syömme, juomme ja koemme sen, me kulutamme sen.

Freud edisti minäkeskeistä ajattelua murtaessaan yhteisöllisen tavan käsitellä ongelmia. Ihmisten ongelmat eivät enää olleet yhteisöllisiä vaan yksilöllisiä. Kun yhteisö ja perhe oli aikaisemmin se, joka ratkoi yksilön ongelmia, yhteisö jäi nyt taka-alalle ja sai jopa syntipukin luonteen. Yhteisöllinen elämä ei tunne salaisuuksia. Viktoriaaninen aika oli alkanut tuottaa salaisuuksia, jotka tarjosivat otollisen maaperän Freudille. Freudin tulkinnan mukaan yhteisöstä ei ollut apua näitten salaisuuksien ratkaisemisessa. Näin Freudin panos on yhteisöllisyyden kannalta hyvin paradoksaalinen. Toisaalta hän murtaa yhteisöllisen vuorovaikutuksen, mutta säilyttää samalla tulkinnassaan yhteisöllisen aineksen. Näin syntyy voimakas jännite. Yhteisö myytteineen on aina läsnä, mutta niitä tarkastellaan yksilön sisäisen maailman välityksellä.

Minäkeskeiset tulkinnat ottavat perheen syntipukiksi. Perhe, äiti, isä, puoliso, ovat niitä, jotka aiheuttavat vaikeuksia ja ehkäisevät itsensä toteuttamista. Tämä vinoutunut painopiste on hyvin luonnollinen. Yksilöterapiassa terapeutti näkee vain potilaan ja muodostaa kuvan hänen perheestään ja ihmissuhteistaan yksinomaan hänen avullaan. Muistamme, kuinka Freud itse aluksi otti potilaidensa fantasiat todesta. Vaikka terapeutti haluaisi olla puolueeton, näkökulma potilaan ongelmiin on niin vino, että objektiivisen kuvan saaminen on lähes mahdotonta.

Jeesuksen vertaus tuhlaajapojasta on Vitzin mukaan sisällöltään nykyajalle käsittämätön. Sen on korvannut ajatus "Isä, sinä olet tehnyt syntiä minua vastaan, etkä ansaitse enää isän nimeä". Käsky "Kunnioita isääsi ja äitiäsi, jotta kauan eläisit maan päällä" on käynyt ajallemme vieraaksi. On varmaan monia, jotka pitävät kehitystä hyvänä. Patriarkaalisuuden tulee väistyä tasa-arvoisuuden ja itselleen vastuussa olevan ihmisen tieltä. Ottakoon tämä uusi uljas ihminen vastuun kokonaan ja jättäköön vanhempansa rauhaan.

Vitzin mukaan terapia voisi lähteä liikkeelle myös myönteisistä asioista eikä aina kielteisistä, ongelmista ja ristiriidoista. Terapia voidaan rakentaa myös rakkauden, kunnioituksen, läheisyyden ja turvallisuuden perustalle. Terapian tulisi vahvistaa näitä tunteita perheessä ja käyttää niitä parantumisen

työvälineinä. Mitä asioita perhe voi tehdä yhdessä, miten perheenjäsenet voivat tukea toisiaan? Nykyajan lapset rikkovat enemmän vanhempiaan vastaan kuin vanhemmat lapsiaan vastaan.

Juutalaiskristillinen traditio haluaa sitkeästi pitää kiinni arvoista, joissa korostuu perheen ja yhteisön merkitys. Yhteisöllisyyden tulee laajentua myös uskonveljiin ja -sisariin. Traditio korostaa keskinäistä yhteyttä ja torjuu minäkeskeisyyden, jota se pitää hajottavana tekijänä. Itsekkyyden ja itsensä korottamisen synty saa jyrkän tuomion.

Psykkisiin ongelmiin on näin kaksi tulkintaa. Toisen mukaan perhe on pahasti epäonnistunut tehtävässään. Se rajoittaa, kahlitsee ja ahdistaa ihmistä ja aiheuttaa monenlaisia ongelmia. On vain hyvä, jos perheeltä viedään loputkin tehtävät ja annetaan ne yhteiskunnalle. Perhe olisi näin vain asuinpaikka, johon kuuluvilla voi olla hetkellisiä intensiivisiäkin suhteita, mutta lähinnä kysymys on siitä, että perheeseen kuuluvat hallitsevat jotakin taloa tai huoneistoa, jossa voivat käydä tekemässä itselleen tärkeitä asioita mahdollisimman rauhassa.

Toisen tulkinnan mukaan perhe ei ole epäonnistunut, vaan yhteiskunnallinen kehitys on synnyttänyt ihmisen, joka ei osaa alistua, toimia toisen hyväksi ja noudattaa sääntöjä. Pienetkin oman vapauden rajoitukset ahdistavat häntä. Hänestä on tullut niin minäkeskeinen, että hän ei enää voi sopeutua perheen *jäseneksi*. Hän ei voi olla minkään jäsen, koska hänen pitää olla keskipiste.

Kysymys on tietenkin erilaisista arvoista. Vaikeus vain on siinä, että usein vain kristillinen tulkinta mielletään arvoksi mutta esimerkiksi terapioida ei. Kuitenkin ne heijastavat yhtä lailla ihmisten arvostuksia. Ihmistä koskevat tulkinnat heijastavat aina arvostuksia.

Suurin ongelma on siinä, että jokainen sinänsä hyvä arvo tai päämäärä tuo aina mukanaan eräänlaisia loisia tai varkaita, jotka turmelevat arvon olemusta. Yhteisöllinen kulttuuri sitoo ihmistä hyvässä ja pahassa. Se tuo mukanaan myös alistamista ja erilaisuuden torjuntaa. Sen ongelmat ovat **ulkoisen kontrollin** tai vallankäytön ongelmia. Yksilö- tai minäkeskeinen kulttuuri tarjoaa ihmisille vapautta ja tasa-arvoakin, mutta jättää hänet vaille yhteisön tukea. Ongelmina ovat tarkoituksettomuuden tunne, vieraantuminen, yksinäisyys. **Sisäinen kontrolli**, jota minäkeskeinen kulttuuri edellyttää, ei läheskään aina kehity tavalla, joka säästäisi yksilön ongelmilta. Käytännössä ongelmat näkyvät ahdistuksen ja masennuksen kokemisena sekä psykoottisina häiriöinä. Minäkeskeisessä kulttuurissa yksilö ei tiedä, kuka hän on, mihin hän on menossa ja mikä todella on tärkeää elämässä. Yhteisöllinen kulttuuri tarjoaa valmiita vastauksia ja säästää ihmisen oman minän pohtimisen tuskalta.

Yhteisöllisissä kulttuureissa uskonnon merkitys on aina suuri. Kaikille uskonnoille on yhteistä se, että ne taistelevat ihmisen sisällä olevaa pahaa vastaan. On mahdotonta poistaa pahaa kokonaan maailmasta, mutta on mahdollista rajoittaa sen vaikutuksia jokaisen ihmisen sisällä.

Ihminen kuuntelee mielellään oppeja, joissa hänet tai hänen mahdollisuutensa kuvataan suuriksi. Hän ottaa mielellään vastuuta hyvistä asioista, mutta hän haluaa torjua vastuunsa silloin, kun hän tekee toiselle ihmiselle pahaa. Oman vastuun ja syyllisyyden kokeminen on kiusallista. Jos jokin tulkinta osoittaa tuon tunteen järjettömäksi tai turhaksi, niin voin taas olla rauhassa. Voin säilyttää itsearvostukseni ja mielenrauhani.

Ratkaisu on vain näennäinen. Se vaatii joko itsensä kovettamista tai sitten minä saa jatkuvasti kolauksia, koska kukaan ei selviydy muita haavoittamatta tai itse haavoittumatta. Luonnollista syyllisyyden kokemusta on vaikea tulkita järjettömäksi tai turhaksi. Syyllisyyden torjunta vaatii paljon energiaa. Kristillisen tulkinnan mukaan ihmisen ei tarvitse keksiä verukkeita tai selityksiä omille pahoille teoilleen, vaan hän saa tunnustaa oman heikkoutensa. Hänen arvonsa rakentuu aivan muulle pohjalle. Hän on arvokas teoistaan huolimatta. Tällainen oppi on järkevästi ajattelevalle ihmiselle outo. Se on kuitenkin paljon helpompi tie kuin minäkeskeisten vastausten tie, jossa seuralaisina ovat epätietoisuus ja ahdistus.

Baumeister, Torrey, WHO, Siltala, Stannard, Vitz